

смородинової попелиці; 5–7 – червоносмородинової галової; 12–14 – агрусової пагонової, 2–3 смородинового брунькового кліща, 9 – 10 звичайного павутинного кліща. Строки настання та тривалість розвитку окремих стадій сисних шкідників доцільно розраховувати за розробленою нами системою рівнянь регресій.

Уточнення біологічних особливостей, рівнів шкідливості сисних фітофагів та розробка рівнянь для прогнозування строків настання критичних періодів їх розвитку є важливим підґрунтям для своєчасного застосування необхідних елементів інтегрованого захисту насаджень смородини чорної.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гадзало Я. М. Агробіологічне обґрунтування інтегрованого захисту ягідних насаджень від шкідників у Південно-західному Лісостепу і Поліссі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук / - Я. М. Гадзало. - К., 1999. – 32 с.
2. Глебова Е. И. Биологические особенности и требования к условиям среды /Е. И. Глебова, В. И. Мандрыкина // Смородина/ під ред. В.И. Мандрыкина - М.: Россельхозиздат, 1984. – С. 4.
3. Смагина В. Черная смородина. Лучшие сорта для средней полосы / В. Смагина, Е. Талейник // Наука и жизнь. – 1991. - № 8. - С. 114-117.
4. Клечковський Ю. Е. Біологічне обґрунтування контролю чисельності обмежено поширених карантинних шкідників плодів насаджень на півдні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. с.-г. наук. / Ю. Е. Клечковський. – К., 2006. – 36 с.
5. Трибель С. О. Стійкі сорти. Зменшення енергоємності і втрат врожаїв від шкідників / С. О. Трибель // Насінництво. – 2006. - № 4. – С. 18 – 20.
6. Тертишний О. С. Агробіологічне обґрунтування захисту яблуні, сливи, та чорної смородини від шкідників в умовах Східного Лісостепу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук / О. С. Тертишний. - К.: НАУ, 1996. – 23 с.
7. Король И. Т. Основные направления, результаты и перспективы исследований в области микробиологической защиты сельскохозяйственных культур от вредителей в Белорусии / И. Т. Король, Л. И. Прещепа // Актуальные проблемы биологической защиты растений: материалы науч. практич. конфер., посвященной 100-летию со дня основоположника работ по биологическому методу защиты растений в Белорусии. - Минск, 1998. – С. 12 – 13.
8. Кулешів А. В. Моніторинг шкідників і хвороб смородини і агрусу / А. В. Кулешів, М. О. Білик // Фітосанітарний моніторинг і прогноз. Навчальний посібник. – Харків: Ескада, 2008. – С. 9 – 314.
9. Прогнозируемая защита урожая – переход к конструированию устойчивых агроценозов / [В. И. Митрофанов, Н. П. Секерская, Н. Н. Трикоз, В. П. Корнилов] // Эколого-экономические основы усовершенствования интегрированных систем защиты растений от вредителей болезней и сорняков: тез. докл. науч. производ. конф., посвящ. 25-ю БЕЛНИИЗР. – Мн., 1996. – Ч.1. – С. 45 - 47.
10. Митрофанов В. И. Прогнозируемая защита растений – управление агроценозом в едином метаболическом пространстве / В. И. Митрофанов, Ю. М. Фадеев // Эколого-экономические основы усовершенствования интегрированных систем защиты растений от вредителей болезней и сорняков: тез. докл. науч. производ. конф. посвящ. 25-ю БЕЛНИИЗР. – Мн., 1996. – Ч.1. – С. 44 - 45.
11. Клечковський Ю. Е. / Ю. Е. Клечковський, С. О. Трибель // Американський білий метелик. – К.: Колобіг, 2005. – 103 с.
12. Методики випробування і застосування пестицидів / С. О. Трибель, Д. Д. Сігарьова, М. П. Секун [та ін.]; за ред. проф. С. О. Трибеля. – К.: Світ, 2001. – 448с.

УДК 338.48-6:502/504.

Беляєва С.С. (Україна, Київ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ТЕРИТОРІЯХ ТА ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах господарювання, враховуючи необхідність дотримуватися вимог, які ґрунтуються на засадах збалансованого розвитку територій, рекреаційна сфера діяльності має усі підстави одним із стратегічних напрямів розвитку індустрії гостинності, туризму, послуг для відпочинку, оздоровлення та лікування рекреантів вважати саме збалансоване використання природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) України. Важливе значення для розвитку рекреації та місцевого територіального збалансованого ведення господарської й соціально спрямованої діяльності зокрема має організація та надання рекреаційних послуг на рекреаційних територіях і об'єктах національних парків. Для більш повного аналізу стану рекреаційних територій та їх об'єктів необхідно здійснити відповідний моніторинг. Як приклад розглянемо перспективні для розвитку туризму національні природні парки (далі – НПП) (табл. 1).

До складу територій НПП можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів. Зонування території НПП, рекреаційна та інша діяльність на їх території здійснюються відповідно до Положення про національний природний парк та Проекту організації території НПП, охорони,

відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Таблиця 1 – Характерні ознаки національних природних парків

Різновиди установ національних природних парків					
Загальнодержавне значення установ					
природоохоронні	рекреаційні	культурно-освітні	науково-дослідні установи		
Мета створення					
збереження	відтворення	ефективного використання природних комплексів та об'єктів			
Особлива цінність					
природоохоронна	оздоровча	історико-культурна	наукова	освітня	естетична

На території НПП встановлюється диференційований режим охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням (табл. 2).

Таблиця 2 – Зонування території національних природних парків

Зона	Заповідна	Регульованої рекреації	Стаціонарної рекреації	Господарська
Дозволяється				
Характерні ознаки (призначення)	Для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим яких визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників	В її межах здійснюється короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; у цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристичних маршрутів і екологічних стежок, тут забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство та мисливство, інша діяльність, яка може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони	Для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку	У її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища
Забороняється				
Характерні ознаки (призначення)	Забороняється будь-яка діяльність, окрім наукової	Будь-яка діяльність, що призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного природного парку		

Указом Президента України у 2004 році на лівобережній Україні з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних лісостепових природних ландшафтів було створено НПП «Гомільшанські ліси», розташований у долинах річок Сіверський Донець і Гомільша на відстані 45 км від міста Харкова. Загальна площа парку становить

14314,8 га, з них у постійному користуванні парку – 3393 га. Одним із критеріїв та мотиваційних чинників мотивації туристів і рекреантів для відпочинку, оздоровлення та лікування на зазначених територіях і в цілому для сприяння розвитку рекреаційної діяльності важливо здійснити SWOT-аналіз, визначивши слабкі та сильні сторони певних територій і об'єктів.

Серед переваг (сильних сторін) НПП «Гомільшанські ліси», перш, за все, - природні ресурси (табл. 3).

Згідно інформації, зазначеній на карті НПП «Гомільшанські ліси», виділені сегментарні ділянки його території, придатних, на думку фахівців, для розвитку рекреаційної діяльності.

Таблиця 3 – Переваги НПП «Гомільшанські ліси» для розвитку рекреаційної діяльності

№	Найменування ресурсів	Коротка характеристика сильних сторін НПП	Особливості місцевості
1	Водні ресурси	річки Сіверський Донець, Гомільша, чисельні заплавні озера	заплава Сіверського Дінця утворює мальовничий природний лабіринт із різноманітних заплавних лісів, лук та водойм;
2	Ландшафти, пам'ятки	Прибережні «гірські» кручі, широкі тераси	- наявність десятків археологічних пам'яток, городищ (селищ), курганів-могилиників та інших пам'яток культури різних археологічних епох – від неоліту (VI-III тисячоліття до нашої ери) до епохи Київської Русі;

№	Найменування ресурсів	Коротка характеристика сильних сторін НПП	Особливості місцевості
			<ul style="list-style-type: none"> - велику історичну цінність мають Великогомільшанське городище, обнесене земляним валом з курганням могильником (понад ста курганів та інших пам'яток скіфського часу VI-IX століття до нашої ери), та Сухогомільшанський археологічний комплекс із середньовічними оборонними стінами, оселями, поховальними спорудами VIII-X століть, залишки яких збереглися о наших часів. Обидві археологічні пам'ятки мають статус європейського значення; - між селами Гайдари та Коропове знаходиться кам'яне Коропівське городище. З трьох сторін воно обнесене ровами та валами із залишками кам'яних стін (належить до скіфського періоду V-III століття до нашої ери), а верхній – до роменської культури VIII-X століть; - збереглися залишки Свято-Миколаївського монастиря, заснованого у 1648 році запорізькими козаками, останнього осередку волелюбного козацтва на Україні.
3	Рослинність	Вікові діброви та бори, квітучі луки та галявини	<ul style="list-style-type: none"> - переважає лісовий тип рослинності; - на високому правому березі річки Сіверський Донець поширені широколистяні ліси – унікальні нагірні діброви – одні з найстаріших у лівобережній Україні; - збережені близько 500 га дубового лісу віком 130-150 років, близько 30 га – віком 170-180 років з величними кремезними дубами, зустрічаються окремі 200-300-річні дуби та один із найстаріших дубів України, якому майже 600 років, що є пам'яткою природи; - на піщаній терасі лівого берега Сіверського Дінця розташовані соснові ліси – привабливі бори, серед яких збереглося чимало ділянок старого природного бору віком 120-140 років з величезними соснами; - збережена природна рослинність парку складається з рідкісних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України та бернської конвенції (європейський охоронний статус); - наявність 95 видів рідкісних рослин, занесених до різних «червоних» переліків, 20 видів – до Червоної книги України.
4	Тваринний світ	Мешкає майже 130 видів птахів	<ul style="list-style-type: none"> - мешкають унікальні види птахів, серед яких орел-могильник (імператорський орел – символ Російської імперії), орлан-білохвіст та орел-карлик, зустрічаються чаплі сіра та руда, журавель сирій.

Зважаючи на обмеження обсягу статті, автор не зупиняється на загальній характеристиці нижче зазначених територій та об'єктів рекреаційного призначення, акцентуючи увагу на перспективах їх розвитку. Це зокрема:

1) рекреаційна територія Провалля-Старі мости, серед пріоритетів перспективного розвитку якої:

- створення екологічного інформаційного пункту (встановлення інформаційних панно, схем екскурсійних маршрутів, карт місцевості та іншої природоохоронної інформації для потреб короткострокового та тривалого відпочинку на березі річки С. Донець);
- організація пунктів харчування;
- облаштування стоянки автотранспорту;
- облаштування місця початку водних екскурсій (байдарки, плоту, човни), планується спорудження причалів, місць для відпочинку, туалетів;
- облаштування рекреаційної території короткочасного відпочинку різного рівня потреб рекреантів (спорудження альтанок, туалетів та місць для збору сміття, місць для купання, місць для встановлення наметів);
- організація маршрутів для кінних екскурсій;

2) рекреаційна територія Біле озеро-затока Косач, серед пріоритетів розвитку якої:

- створення та облаштування контрольно-пропускного (екологічного) поста;
- створення екологічного інформаційного пункту, де має зокрема бути розміщені інформаційне панно, карти, схеми місць відпочинку та екскурсійних маршрутів);
- облаштування стоянки автотранспорту;
- створення прокатного пункту (надання у прокат човнів, велосипедів та інш. спорядження);
- створення рекреаційної території короткочасного відпочинку різного рівня облаштування (спорудження альтанок, туалетів та місць для збору сміття, місць для купання, місць для встановлення наметів);
- облаштування місць для любительського рибальства (встановлення містків для рибальства тощо);

3) територія для проведення фестивалів, свят, яка за умов використання для різного роду свят з кількістю учасників 3000-5000 чоловік, може використовуватися для різного роду заходів протягом року, для чого необхідно здійснити:

- будівництво сцен, навісів, туалетів та ін.;
- спорудження місць для виступів ансамблів, виставочних майданчиків, експозицій, пунктів харчування, торгівлі, навісів тощо;
- облаштування частини території для створення етнографічного музею під відкритим небом;

4) Черепаша затока як місце зупинки для відвідувачів парку, які приїжджають до нього на човнах та байдарках, може бути в подальшому використана для:

- облаштування пункту зупинки для відпочинку подорожуючих на байдарках та плотах;
- створення науково-дослідного стаціонару по вивченню та моніторингу екосистем, еколого-освітнього центру та місця розташування екологічних таборів для школярів;
- облаштування проміжного пункту пішохідних екскурсій;

5) рекреаційна територія Березовий гай у якості рекреаційної території, популярної серед молодят, які святкують своє весілля, та приїжджають на відпочинок з міста, хоча й облаштована столами, лавками, місцями для збору сміття, але потребує:

- більш сучасного та такого, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам облаштування зони відпочинку (місця для купання, облаштування мережі стежок, встановлення лавок, альтанок для відпочинку, розчистка озер);
- обладнання прокатного пункту (велосипеди, човни та інше);
- створення екологічного інформаційного пункту (встановлення інформаційних панно, схем екскурсійних маршрутів, карт місцевості та іншої природоохоронної інформації);

6) територія та приміщення для еколого-просвітницького центру на території садиби Коропівського в с. Коропове є перспективною для створення адміністративного, еколого-просвітницького та культурного центру парку, що може сприяти організації та облаштуванню:

- експозиційних зон;
- лекційного залу на 100 місць;
- класів для занять;
- музею природи;
- гуртожитку, їдальні, відкритих літніх площадок для проведення лекцій та занять зі школярами, студентами, відвідувачами парку та ін.;

7) територія, де можна відвідати залишки козачого Миколаївського монастиря, потребує створення історико-краєзнавчого музейного комплексу (збереження залишків фундаменту Миколаївського козачого храму, зведення каплиці, обладнання краєзнавчого музею та будівництво історико-етнографічного комплексу);

8) Ур. Шарагаї, наближеність якого до води дає можливість створити ключовий пункт водних екскурсій, облаштувати причал для байдарок та плотів, зробити це місце переходом пішохідних видів екскурсій до водних та навпаки;

9) Сухогомільшанське городище, до якого прокладений один із екологічних маршрутів по території парку, потребує обладнання оглядового майданчика, встановлення інформаційних експозицій тощо;

10) Ставок «Нижній млин» є перспективною територією для створення місць довгострокового відпочинку для бажаючих усамітнитись, побути наодинці з природою, посидіти на березі з вудкою, пожити у наметі або у невеликій хатинці. Територія потребує подальшої розбудови по створенню місць для надання відповідних послуг, зокрема щодо облаштування зони відпочинку (місця для купання, встановлення лавок, альтанок для відпочинку, розчистка водойми).

Розвиток рекреаційної діяльності, створення сприятливих екологічних умов для здоров'я людини нерозривно пов'язані з розвитком природно-заповідної справи. Як відомо, рекреаційні ресурси і курортні зони є невід'ємною складовою НПП, регіональних ландшафтних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Природоохоронні території є корисними безпосередньо та опосередковано як для місцевої, так і для національної економіки (табл. 4).

Таблиця 4 – Значення природоохоронних територій для економіки

Дієве значення	формування	сприяння	
об'єкт	збалансованого	поліпшенню стану навколишнього	здоров'ю
призначення	ресурсозбереження	середовища	людини

У табл. 5 представлено перелік основних позитивних факторів природно-заповідних територій, що сприяють охороні здоров'я людини.

Враховуючи вище наведені дані щодо рекреаційної цінності певної території НПП та перспектив її розвитку, варто з метою сприяння збалансованому розвитку регіонів України, збереження природної, культурної, історичної спадщини зазначити про необхідність здійснити моніторинг усіх рекреаційних територій та об'єктів ПЗФ України, створити реєстр цих територій та об'єктів, а також кадастр цінних рекреаційних ресурсів. З метою сприяння соціально-економічному та збалансованому розвитку територій, які мають рекреаційні ресурси, доцільно було б посилити увагу екологічних, освітніх, історико-культурних, туристичних, оздоровчо-лікувальних, інформаційних та інших закладів (установ) щодо визначення критеріїв сприяння розвитку рекреаційного сегменту економіки. Це - нові робочі місця, розвиток рекреаційної інфраструктури, пізнавальна, культурно-мистецька, дослідницька, еколого-просвітницька діяльність, яка має об'єднати усі верстви населення, не зважаючи на вік, стать, соціально-економічні фактори та інш. кореляційні чинники. Для здійснення цих намірів необхідно підтримувати не тільки ініціативи щодо залучення грантів, волонтерського руху, але і створення відповідних програм (державного, регіонального, місцевого) рівня. Ініціативи низу потребують підтримки з боку відповідних урядових та місцевих органів влади.

Таблиця 5 – Перелік основних позитивних факторів природно-заповідних територій, що сприяють охороні здоров'я людини

Напрямок спрямування впливу факторів	Природні ресурси	ПЗФ	Дика природа	Відпочинок, спостереження	Можливість інтегрування природоохоронних проєктів заповідних територій
Характерні ознаки	- очищення повітря; - абсорбування забруднювачів; - забезпечення чистоти та повноводності водних ресурсів	- організація на територіях ПЗФ та буферної зони оздоровчих установ, діяльність яких спрямована на фізичну реабілітацію населення	- використання певних продуктів дикої природи, що застосовуються в місцевих дієтах та нетрадиційній медицині, збереження генетичного банку для нових та відомих ліків	- відпочинок серед незайманої природи, спостереження за об'єктами природи, що сприяє збагаченню життя людини, зняттю стресів, підвищенню ефективності у роботі	- із проєктами збалансованого розвитку сільської місцевості та сільського господарства, в результаті чого можливо якісно вести сільськогосподарське виробництво та виробляти екологічно чисту продукцію

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заповідна справа та збереження біорізноманіття: Навч. посібн. – Харків: НТУ «ХП» - Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – 320 с.
2. http://gomilsha.org.ua.bel_svetl@ukr.net.

УДК 502/504+621

Білявський Ю.А. (Україна, Житомир)

ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ТЕРИТОРІЇ ПОЛІГОНУ КОЛИШНЬОГО ІГНАТПІЛЬСЬКОГО НАВЧАЛЬНОГО ЦЕНТРУ

Постановка проблеми. Одними з основних принципів державної екологічної політики у сфері екологічно збалансованого використання природних ресурсів є забезпечення охорони земель як основного національного багатства Українського народу та пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва [4]. Згідно з вимогами чинного законодавства [5] земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, причому об'єктом особливої охорони є всі землі в межах території України [4].

Однак, існуюча наразі система управління земельними ресурсами характеризується багатьма недоліками і, насамперед, відсутністю чіткої її централізації та розпорошеністю функцій управління між багатьма міністерствами і відомствами, що призводить до небажаних наслідків [3]. Особливо слід виділити проблему охорони і використання земель, які були трансформовані внаслідок військової діяльності [1], оскільки наразі не існує ні чіткої державної програми щодо їх реабілітації, ні механізмів фінансування таких заходів. Моніторинг екологічного стану колишніх військових територій також не є пріоритетною проблемою, над вирішенням якої працюють державні органи законодавчої і виконавчої влади.

В Україні екологічний стан територій розташування військових баз, тим більше колишніх, наразі не вивчається. Не проводилось і жодних широкомасштабних досліджень щодо забруднення довкілля на облишених військовими об'єктах [2, 6]. Засекречування будь-якої інформації про діяльність військових призвело до того, що у відкритих джерелах існує дуже мало наукових публікацій, присвячених оцінці й аналізу впливу таких об'єктів на довкілля і здоров'я населення як Житомирщини, так і інших регіонів України. Інформація в офіційних джерелах, доступних широкому загалу, також відсутня. Зокрема, ні в регіональних доповідях про стан навколишнього природного середовища, ні в екологічному паспорті Житомирської області немає жодного слова про вплив військових об'єктів, розміщених на її території, на екологічний стан довкілля.

Завданням досліджень було дати екологічну оцінку ґрунтового покриву території колишнього військового полігону Ігнатпільського навчального центру, а також обґрунтувати можливі шляхи подальшої комплексної реабілітації порушених унаслідок військової діяльності ландшафтів.

Об'єкти і методика проведення досліджень. Дослідження проводились у 2009 – 2010 рр. на території Коростенського і Лугинського районів Житомирської області. Було проведено комплексне обстеження території колишнього Ігнатпільського військового полігону, площа якого становить 2350 га, а землі у 1996 р. передані з користування Міноборони України на баланс Коростенського держлісгоспу Бехівського лісництва. При обстеженні території Ігнатпільського полігону з півдня на північ та із заходу на схід було прокладено 4